

Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum

Polyphon zenegép burkolatának restaurálása

Restaurálási dokumentáció

1312/11

2013 év folyamán restauráltuk a Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum bútorgyűjteményében lévő „Polyphon” gyártmányú zenegép szekrényét..

A műtárgy restaurálását, az alkalmazott technikákat és a felhasznált anyagokat jelen dokumentációban ismertetjük.

A restaurálás felelős restaurátora: **Fabók Balázs** restaurátor művész
Okl.sz.: III-04/1997, MRE tags.sz.: T4-453

A restaurálásban részt vettek: Fabók Balázs és Horváth Gábor

1. A műtárgy leírása

Polyphon gyártmányú zenegép, Wahren – Leipzig, 19. század utolsó harmada.

Leltári szám: BTM 85.62

Befoglaló méretei: Magasság: 193 cm
Szélesség: 84 cm
Mélység: 53 cm

Hajtókarral felhúzható rugós szerkezettel működik, lyuggatott fémkorongja acélfésűt penget. Eredetileg 2 krajcáros pénzérme bedobásával lehetett működtetni és általában nyilvános szórakozóhelyeken állították fel. Jelen darab a nyilvános házak 1951-es felszámolásakor került a gyűjteménybe az egyik Magyar utcai „műintézményből”.

A zenélő szerkezetet a közelmúltban helyre állították, jelenleg is működőképes. A szekrény két részből áll, az alsó rész lehajtható ajtóval nyílik, a lemezek tárolására szolgált, A zenélő szerkezetet a felső részben helyezték el, oldalra nyíló üvegajtóján keresztül látható a finom kidolgozású berendezés és a forgó lemez.

Külső burkolata az impozáns „hangszerhez” illő díszes kidolgozású, neoreneszánsz – ónémet (altdeutsch) stílusban készült.

A burkolat fenyő alapfán dió és diógyökér furnérozású, a tömörfa elemek dióból, mahagóniból és pácolt bükkfából készültek. A belső felületeket kőris furnérozással borították. A felső rész üveges ajtaja fölött diógyökér alapon sárgaréz intarzia felirat: [POLYPHON]

Szerkezetiileg a kor asztalos technikájának megfelelő megoldásokat használtak: keretbetétes szerkezetű ajtó, ollós csapozású keretkötések, fecskefarkú fogazással összeállított kávaelemek.

A felület eredetileg sellak-politúr felületkezelésű volt, a tömörfa elemeket a furnér színéhez pácolták.

A műtárgy restaurálás előtti állapota a 1209/09 jelzetű – előzetesen elfogadott – restaurálási tervzetben olvasható.

2. A restaurálás lépései

Felkérésünk szerint a helyreállítás elsődleges célja a zenegép burkolatának, azaz a teljes szekrénynek restaurálása-, az eredeti megjelenés helyreállítása, a műtárgy kiállíthatóvá tétele volt.

Az általunk végzett restaurálás a meglévő részek lehető legteljesebb anyagi valóságában történő megőrzése mellett zajlott. Minden általunk végzett beavatkozás, alkalmazott technika és anyag megfelel a restaurálás módszertanának és etikai követelményeinek.

2.1. Bontás

A belső zenélő szerkezet kiszérése után a szekrényt bontható elemeire szedtük szét (alsó-, felső rész, párkányzat, ajtók).

A szétvált, vagy részlegesen szétvált szerkezeti kötések szétbontottuk, a megmaradt enyvot alkohol befecskendezésével oldottuk fel.

Nehézséget jelentett egyes elemek utólagos műanyag ragasztóval történő ragasztásának bontása Ezeket a ragasztásokat szerves oldószerrel oldottuk fel.

2.2. Szerkezeti károsodások helyreállítása

A szétbontott szerkezeti kötések és illesztések ragasztási felületeiről leoldottuk a szennyeződést és az enyv maradványait, majd az eredeti helyzetnek megfelelően összeragasztottuk. A tömörfa részek repedéseit az eredetinek megfelelő faanyaggal egészítettük ki. A törött elemeket a fentiekhez hasonló módon ragasztottuk össze.

Az összeszáradás miatt csökkent méretű alkatrészeket (alsó oldal, fenéklap) az eredeti méretre egészítettük ki, oly módon, hogy az anyagában és felépítésében az eredetivel azonos kiegészítés a kevésbé szembevető részekre essen.

Egyes esetekben az alapfa károsodásainak helyreállításához részlegesen fel kellett bontani a furnérborítást, kezelni a károsodást, majd az eredeti helyzetnek megfelelően visszaragasztani a furnért.

2.3. Tisztítás

A felületet borító lazább- és erősen kötődő szennyeződések felületaktív tisztítószer vizes oldatának habjával távolítottuk el, szükség szerint több lépésben. A szétbontott elemek ragasztási felületeiről a szennyeződést és az előregedett ragasztóanyag maradékát CMC vizes oldatából készített géllal duzzasztottuk fel.

2.4. Plasztikai hiányok kiegészítése

Az alapfa sérüléseit és a tömörfa alkatrészek plasztikai hiányait az eredetinek megfelelő fajtájú és szálszerkezetű faanyaggal egészítettük ki, oly módon, hogy a kiegészítés ragasztási felületét a törésfelülethez igazítjuk, majd beragasztottuk, végül megfelelő formára faragtuk.

2.5. Furnérborítás helyreállítása

A felvált furnérrészeket alkoholos előnedvesítés után befecskendezett forró enyvvel ragasztottuk vissza az alapfára.

A furnérhiányokat az eredetinek megfelelő fajtájú és szálszerkezetű faanyaggal egészítettük ki, oly módon, hogy a kiegészítést a meglévő anyaghoz igazítottuk, majd beragasztás után szintbe munkáltuk.

A kisebb felületi karcokat, benyomódásokat felgőzöltük, a megmaradó sérüléseket vizes kiegészítő masszával és színezett javítóviasszal töltöttük fel.

Az környezetüktől eltérő színű kiegészítéseket a megfelelő színűre retusáltuk.

2.6. Felületkezelés rekonstrukciója

A meglévő sellak-politúros felületkezelés későbbi, a külső oldalon igen rossz állapotú volt (előregedett, kopott, fakult), nagy felületeken hiányzott. A Tulajdonossal történt egyeztetések után úgy döntöttünk, hogy elkerülhetetlen a külső felületek meglévő lakkozásának eltávolítása. Ezt a folyamatot oldással végeztük el.

Az eredeti lakkréteg viszonylag jó állapotban fennmaradt a felső ajtó és a tető felragasztott díszai alatti felületeken. Ez alapján egyértelmű volt, hogy az eredeti bevonat színezetlen sellakk politúr volt, melyet a „natúr” fafelületre hordtak fel, pórustömítés nélkül (természetesen az eltérő színű tömörfa profilelemeket pácolták). Nyilvánvalóvá vált az is, hogy a korábban eredetinek tartott színes lakkmaradványok egy korábbi – igen szakszerűtlen – átlakkozás eredménye; ezt a réteget az előző felújítás során eltávolították és csak a védett sarkokban maradt belőle, de egyértelműen elkülönült az alatta lévő eredeti bevonat maradványaitól.

A bükkfából készült világosabb tömörfa részek eredeti pácolását a korábbi felújítások során lecsiszolták. Ezeket a dió furnér színéhez pácoltuk.

A helyreállított külső felületet fél-olajjal beeresztettük, majd száradás után ecsettel és labdázással hordtuk fel a lakkbevonatot. Az új felületkezelést az eredetinek

megfelelő anyaggal – sellak gyanta alkoholos oldatával – végeztük, a korabelinek megfelelő félfényes kivitelben (un. „dörzsölt politúrozás”), tehát sem előzetesen, sem a munkafolyamat során nem alkalmaztunk pórustömítést.

2.7. Fém részek helyreállítása

A kibontott és leszerelt vas alkatrészeket megtisztítottuk, eltávolítottuk a korróziót és felületüket passziváltuk.

A sárgarész szerelvények állapota jó volt, felületi tisztítás után elegendő volt egy mérsékelt polírozás.

2.8. Összeállítás

A felső ajtó sarkaiban lévő áttört faragás háttereként beragasztott vörös textil későbbi volt, lebontása után egy korábbi zöld textil szálait találtuk meg, a faragás hátoldalára ahhoz hasonló színű, új sötétzöld szövetet ragasztottunk be.

A restaurálás befejezéseként az eredetinek megfelelő módon összeépítettük az egyes elemeket és beszereltük a zenegép szerkezetét.

Az elvégzett restaurálás mind szerkezetében, mind felületi esztétikájában helyreállította a műtárgy készítés kori állapotát és megjelenését, ilyenformán alkalmas lehet a ritka tárgy típus kiállításán történő bemutatására.

4. Felhasznált anyagok

Bontáshoz: etilalkohol, denaturált szesz, nitrohígító (műanyag ragasztó oldásához)

Tisztításhoz: GENAPOL. Nátrium-lauril-szulfát. (felületi szennyeződés eltávolításához)

Előregedett enyv eltávolítása: Karboxi-metil-cellulóz (CMC-Na) vizes oldatából készített gél

Szerkezeti károsodások ragasztásához, felvált furnérrétegek megkötéséhez: glutin enyvek - csontenyv, bőrenyv.

Szerkezeti és plasztikai hiányok kiegészítéséhez: lucfenyő, bükkfa, diófa, mahagóni

Furnér hiányok kiegészítéséhez: dió, dió gyökér, kőris furnérok

Kiegészítések retusálásához: Akvarell művészfestékek, anilin alapú vizes színezékek.

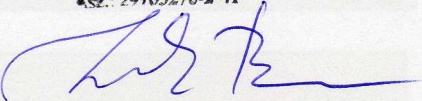
Bevonat anyagai: Fél-olaj (lenolaj, lakkbenzin 1:1 arányú keveréke, kb 0,5% szikkatív)
Sellak gyanta alkoholban – denaturált szeszben – oldva.

Fém részek konzerválásához: Korrózió és felületi szennyeződések eltávolításához –
Komplexon (Etilén Diamin Tetraecetsav dinátrium sója)
Vas felületek passziválásához – Evipass (foszforsav tartalmú, foszfátképző vegyület)

Budapest, 2013. december 20.

Mensator
Mensator-Fejlesztési Ipari-
és Művészeti KKT
1025 Bp., Törökvezér út 118/a
A.sz.: 29705278-2-41

Készítette:

Fabók Balázs
Restaurátor művész
okl.sz.: III-04/1997,
MRE tags.sz.: T4-453

5. Fotók

